

**Epistolari entre Josep Conangla i
Fontanilles des de l'Havana (Cuba) i
Mn. Pau Queralt i Gaya i família de
Montblanc (1919-1933)**

Josep M. Grau i Pujol

Epistolari entre Josep Conangla i Fontanilles des de l'Havana (Cuba) i Mn. Pau Queralt i Gaya i família de Montblanc (1919-1933)

Josep M. Grau i Pujol
cecb@tinet.cat

Resum: Comentari i transcripció de set cartes enviades des de Cuba per l'escriptor, assagista, poeta, traductor i polític Josep Conangla en el primer terç del segle xx al prevere Pau Queralt i a l'impressor Josep M. Requesens, tots de Montblanc.

Paraules clau: Cuba, Montblanc, catalanisme.

Keywords: Cuba, Montblanc, Catalanism.

En els darrers anys la figura de l'escriptor i polític Josep Conangla i Fontanilles (Montblanc, 1875 - l'Havana, 1965) ha pres molta volada, primer amb els estudis de Joaquim Roy,¹ i posteriorment amb els de Xavier Ferré, els del darrer publicats en aquesta mateixa revista.²

Tot i que el fons personal de Conangla es troba a l'Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès), hem pogut rescatar a Montblanc diverses cartes que hi envià i que conserva Ramon Requesens i Queralt a casa seva, al qual agraiem la seva consulta. En total són set cartes, sis redactades entre 1919 i 1933 a l'Havana trameses a Mn. Pau Queralt i Gaya i una de l'any 1933 al seu cunyat, l'impressor Josep M. Requesens Contijoch.

Pau Queralt era un prevere i historiador nascut a la vila ducal el 1878, assassinat a Rojals l'agost de 1936 en l'esclat de la Guerra Civil. S'ordenà sacerdot el 1903, exercí el seu ministeri a Montblanquet, el Pont d'Armentera, Montbrió del Camp i Montblanc, on obtingué un benefici eclesiàstic i el 1909 fou destinat a la parròquia de Sant Miquel, primer com a coadjutor i després

¹ Joaquim Roy. *Josep Conangla i Fontanilles (Montblanc, 1875 - l'Havana, 1965): patriarca del nacionalisme català a Cuba*. Tarragona, 1999. El professor de Miami també ha tingut cura de l'edició de dues de les obres: *La Constitució de l'Havana i altres escrits*. Barcelona, 1986, i *Memorias de mi juventud en Cuba: un soldado del ejército español en la guerra separatista, 1895-1898*. Barcelona, 1998.

² Xavier FERRÉ TRILL. «Cuba, Pi i Margall i Conangla i Fontanilles». *Aplec de Treballs* (Montblanc), 26 (2008), p. 73-90, i «Orígens federalistes de Josep Conangla i Fontanilles (1899-1904)». *Aplec de Treballs* (Montblanc), 27 (2009), p. 151-167, a més de l'article que presenta en aquest mateix volum.

Roger Queralt, fill d'Anton Queralt i nebot de Mn. Pau, referenciat sovint en l'epistolari mantingut entre el clergue montblanquí i Josep Conangla. (Arxiu Ramon Requesens Queralt)

Anton Queralt, germà de Mossèn Pau Queralt, que emigrà a Cuba (Arxiu Ramon Requesens Queralt)

com a regent, on restaurà el temple. El 1906 havia col·laborat activament en les Festes de la Coronació Canònica de la Mare de Déu de la Serra.³ Fou arxiver de la Comunitat de Preveres de Montblanc i publicà nombrosos articles d'història a les diferents revistes locals i comarcals com *La Conca de Barberà*, *El Seny Gros*, *Nova Conca* i *Aires de la Conca*.⁴ D'ideari catalanista, es vinculà amb la Lliga Regionalista i durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930) fou un actiu defensor de la llengua catalana i de les llibertats del país, per la qual cosa fou censurat molt sovint. Per aquest motiu, signava els articles amb el pseudònim Jordi de la Conca. A més publicà de forma anònima diversos fulls clandestins que s'enviaven a Barcelona. El 1919 la seva germana Mercè es casà amb Josep M. Requesens Contijoch (Montblanc 1893-1967).

Els epistolaris són una excel·lent eina de coneixement del passat; no sols es transmeten idees i pensaments, sinó també aspectes íntims dels emissors. És com seguir converses a través del temps i l'espai, ens acosta a la persona i ens la fa més nostra, més propera.

En el cas que ens ocupa, les cartes ens mostren les activitats i l'ideari de Conangla i les vinculacions amb la vila que el veié néixer. Uns lligams que no perdé mai tot i la distància intercontinental. Rebia periòdicament (encara que amb retard) la premsa de la Conca de Barberà, s'escrivia amb amics i parents i s'interessava contínuament per Catalunya, que la portava dins el seu cor.

En la primera missiva s'assabenta de la mort de l'historiador i cooperativista Joan Poblet i Teixidor, agraeix el ressò als mitjans de comunicació locals, però pateix per les divisions polítiques a Montblanc, a la vegada que treballa per la seva cultura, enviant articles i retalls de diaris o preparant llibres sobre poesia, narrativa i assaig. Conangla és també un nexa d'unió entre Amèrica i la Conca en uns moments d'una intensa emigració econòmica a l'illa a causa de les crisis agràries sofertes a la nostra terra. A la vegada ajuda els convilatans en la seva integració laboral. El punt de trobada és el Centre Català de l'Havana, del qual en fou sotssecretari. En aquest indret hi feia xerrades i hi editava llibres i opuscles.

A través de les cartes constatem les dificultats del moment a Cuba, però també els seus esforços per treballar per Catalunya mitjançant l'edició de la revista *La Nova Catalunya*.

³ Francesc BADIA BATALLA. «Un clergue català injustament oblidat, Mossèn Pau Queralt i Gaya de Montblanc». *Anuari 1989 de la Societat d'Estudis d'Història Ecclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya*. Tarragona, 1991, p. 53-63. Francesc Badia publicà aquí el perfil biogràfic de mossèn Pau Queralt. Els seus pares tingueren deu fills, dels quals en sobrevisqueren sis: Anton, Pau (ell mateix), Teresa, Mercè, Maria i Antonieta.

⁴ Part dels seus escrits històrics foren reproduïts en el llibre *La Premsa i la història a la Conca de Barberà, 1889-1939*. Montblanc, 1995, p. 168-214.

L'estada a Cuba del germà i nebot de Mn. Pau Queralt enforteix les relacions amb la seva família i la tramesa de notícies serà constant. Un altre tema a destacar és l'expectativa que crea la proclamació de la Segona República (1931-1939) després de la dictadura del general Primo de Rivera (1923-1930) i la instauració de la Generalitat de Catalunya. La seva crítica i desil·lusió és manifesta, sobretot envers l'independentisme, quan constata que les ambicions personals trepitgen els ideals nacionals que tant anhelava. Tot i les invitacions per marxar de Cuba i retornar a pàtria catalana, decideix romandre a la terra d'acollida en companyia de la seva família. Així mateix observem altres preocupacions, com és la professionalitat dels tipògrafs cubans i els problemes a l'hora de compondre textos en llengua catalana.

Apèndix documental

1. Carta que Josep Conangla i Fontanilles envia a Mn. Pau Queralt el 4 de gener de 1919

[L'Havana], 4 gener 1919

Mossèn Pau Queralt

Montblanch

Benvolgut amic i compatrici:

Tan com me va afectar la inesperada pèrdua de mon cosí Poblet i Teixidó,¹ va produir-me també una fonda emoció el rasgo nobilíssim de *La Conca de Barberà*,² dedicant a l'inoblidable Joan, un sentit nombre d'intens homenatge. Jo que'n sóc tant lluny, de nostra aimada vila, —encar que segueixi vivint-hi mon esperit dotze hores diàries almenys— ne tenia un íntim disgust de las desavinenses que a través de la lectura de *La Conca* veia que existien entre'ls companys de vostre periòdic i'ls de l'*Escut*.³ Més la conducta vostra enaltint el nom, els escrits i el bon recort d'en Joan, al s'andemà mateix de sa mort, m'ha fet oblidar la mala impressió d'aquells episodis de xorca política local, per sentir-me legítimament orgullós de que a Montblanch s'hagi ofert un exemplari d'elevació moral i serenitat patriòtica tan bell, tan cívic i tan educatiu

¹ Joan Poblet i Teixidor, advocat, historiador i promotor del cooperativisme, nat a Montblanc el 1877 i mort el 20 d'octubre de 1918 a causa de l'epidèmia de la grip.

² Setmanari comarcal editat a Montblanc entre el 1914 i el 1918.

³ Setmanari comarcal editat a Montblanc entre 1916 i 1918 del sector catalanista d'esquerres, escindit de *La Conca de Barberà*.

com el que significa aquell nombre de *La Conca*. Tan de bo que vostra conducta servís per a fer adonar als montblanquins agropats a l'entorn d'un i altre periòdic, que les incidències potser inevitables de la lluita política, encar qu'esgarrinxin, de vegades, l'amor propi, no deuen encendre odis profons, ni torbar el seny entre germans. La meva enhorabona, doncs cordialíssima, per la conducta de *La Conca*, a pesar de que vagi lligada a una dissort tan sensible, com la pèrdua d'en Joan, que al meu diari he fet a derrers de desembre, en justificació pública de les demandes catalanes. És una síntesi del moviment nacionalista català, presentat de manera que convenci als ignorants i als apassionats espanyolistes de Cuba, de lo just i irreductible de nostres aspiracions patriòtiques. A més valent-me del companyerisme periodístic, he conseguit que tots els diaris cubans hagin exposat en aqueixos dies les seves respectives opinions, totes favorables i terminantes, de calurosa simpatia per a Catalunya. D'aqueixos articles i dels meus, El Centre Català de l'Havana m'editarà un follet.⁴

Molt sovint me proposo enviar-vos quelcom per a *La Conca*, però són tans els quefers que m'embargan! i les poques estones que'l diari i mos càrrecs me deixan vagantes, me les abstrau *La Nova Catalunya*,⁵ quina direcció vaig encomanar a un bon amic, però quina orientació segueixo marcant-li en la secció de Comentaris i además de doctrina. Oportunament emperò, vós enviaré algunes pàgines de distints llibres que tinc acabats uns i en preparació altres, els quals publicaré a Barcelona, si bé les coses se m'escauen com desitjo i'm permeten fer-hi un viatge l'any vinent. Aqueixos llibres són:

1er. *Catalanisme a Cuba*, voluminós aplec de propagandes, comentaris, polèmiques, bé que al servei de Catalunya i de la dignitat catalana, he vingut fent durant dotze o més anys en revistes i diaris de Cuba.⁶

2on. *Eternitat* (poesia i prosa) moments de fonda sinceritat, poètica i confessions ingenues.⁷

3a. *Ideari Paternal*, (de la que us envio un capítol traduït al castellà per al magazine *Universal*).

4t. *El meu pare, que al cel sia...* Evocació biogràfica destinada solsament a repartir entre bons amics.⁸

I un altre que potser anomeni *Montblanquines*, d'impressions, tipos i costums populars, a mena de tribut amorós i literari a nostra vila nadiua.⁹

⁴ El 1919 Conangla publica a l'Havana l'opuscle *Cataluña y su voluntad: principales elementos y razones que deben tenerse en cuenta para el estudio de la cuestión catalana*. I el 1925, *El martirio de Cataluña: manifiesto del «Centre Català» de la Habana, a los cubanos patriotas y a los españoles y extranjeros reflexivos residentes en Cuba* (12 p.).

⁵ Aquesta revista fou fundada a l'Havana l'any 1908 per Claudi Mimó. S'edità en una primera etapa fins el 1932, i en una segona des de 1942 i fins el 1959.

⁶ Aquest llibre romangué inèdit.

⁷ El 1921 edita a Barcelona l'obra *Eternal: poesia i prosa* (130 p.).

⁸ S'imprimí a Montblanc el 1920 als tallers Monmany.

⁹ Es tracta del llibre *Montblanquines: impressions, tipos i costums populars*, editat a Montblanc el 1921 a la impremta de Josep M. Requesens (114 p.).

Els primer, segon i quart estàn a punt d'imprimir i els altres molt aventsats i penso acabar-los aquest any. Els montblanquins de Cuba, tots bé.¹⁰

Ara acabem d'ellegir vispresident primer del Centre Català a n'en Josep Folch Piñol,¹¹ qui per ses dots de caràcter caballerós i noble i per sa llealtat a Catalunya té moltíssimes simpaties, no sols entre'ls catalans sino en totes les classes socials habaneres.

I prou, crec que amb aquesta carta vós he pagat els rèdits, quan menys, de mas desatencions aparentes durant els anys últims.

Sóc vostre invariable afectíssim

J[osep] Conangla Fontanilles [Rúbrica]

2. Carta que Josep Conangla i Fontanilles envia a Mn. Pau Queralt el 10 de gener de 1921

Havana, 10 de gener de 1921.

Estimat amic Mossèn Pau Queralt:

No us tinc oblidat, encara que fins avui no us hagi escrit, i aixís vaig dir-li a Josep M. Poblet,¹² per a que'm servís d'escusa.

L'Antonet¹³ i jo vàrem enraonar llargament, a mon regrés, i com a deducció de la conversa, vàrem convindre que lo més pràctic i de millor conveniència per a ell i'l nen, aixís com per vosaltres, era no pensar, de moment, en anar-se'n a Catalunya, tant en evitació dels frets, com per a no empendre aqueixa aventura en condicions econòmiques desfavorables i en estat d'ànim gens falaguer. Gestionarem doncs un cambi de treball que li millorés les entrades, però veient que les circumstàncies actuals no permetien obtindre nova col·locació a l'Havana, d'acort amb ell vaig aconseguir-li ocupació en una hisenda d'un senyor molt amic meu. Tant l'Antonet com son fill, varen anar-se'n força contents a Yaguajay (província de Santa Clara) i crec que'l cambi serà profitós per l'ún i l'altre, ja que donat el caràcter de l'Anton, me sembla que al camp —millor que a ciutat— podrà desaixir-se i trovar ocasions de refer-se en tots els conceptes, i la vida sana del camp ha d'ésser també molt beneficiosa al nen.

¹⁰ Al setmanari *La Conca de Barberà* del 24 d'abril de 1904 hi ha una relació d'emigrants de Montblanc a la capital de Cuba: Carles Amill, Josep Castellet, Francesc Contijoch, Josep Graells, Jaume Guasch, Isidre Mateu, Joan Poblet, Ramon Queralt (casat amb Maria Vallvé), Salvador Queralt, Antoni Tous i Joan Zalaga. L'èxode de conguencs a Cuba fou elevat l'any 1911; a l'Havana existia l'Agrupació benèfica pro Rocafort de Queralt, que finançà la conducció d'aigües, la construcció de clavegueram, l'enllumenat i arranjament de carrers i la rehabilitació de la casa de la vila i l'escola de primària.

¹¹ Tornà a Montblanc, on el 1931 fou alcalde-gestor de l'ajuntament.

¹² Es refereix a Josep M. Poblet i Guarro (Montblanc, 1897- Barcelona, 1980), el qual el 1921 li recensionà el llibre *Eternal* al setmanari *la Nova Conca* (18 juny). Durant el seu exili visita Cuba i s'hostatja a casa de la família Conangla; d'aquest periple en fa un llibre: *De Barcelona a l'Havana passant per Darnius* (1942).

¹³ Es tracta del montblanquí Anton Queralt i Gaya, germà de Mn. Pau, que emigrà a Cuba i Xile. De solter havia treballat a Reus en un negoci de colonials; a Ultramar feu de comerciant (representant cases d'alcohols). La seva salut fou fràgil.

Suposo que al rebre aquesta carta tindreu ja noves directes d'ells. Jo vaig tindre'n carta fa tres dies i sé que estan bé.

Fou una llàstima que li enviésseu l'últim giro a l'Antonet, perquè teníam ja convingut amb el senyor Benítez, duenyo de la finca consabuda, que aquest liquidarà el deute del vostre germà;

En aquells dies emperò, se rebé el giro i l'Antonet volgué tindre el bon rasgo de lliurar per si sol el deute, cosa que li feu molt bona impressió a l'hisendat, doncs era un rasgo demostratiu de rectitud de caràcter.

Ja debeu saber que aquet país està passant una crisi financiera bastant greu, empitjorada i complicada amb el problema polític. Fa tres mesos que'ls negocis estàn paralizats, degut a la baixa del sucre i a la fallida imminent dels principals bancs i moltes cases importadoras, fallida que ha contingut fins ara una moratòria quins efectes no podràn prolongar-se més, per oposar-s'hi el govern nordamericà, un enviat del qual se trova expressament a Cuba investigant eixos problemes. Tothom està neguitós per la incertitud que aquestes coses signifiquen. Jo tinc l'impressió de que podràn resoldre's els problemes de manera satisfactòria per la República, encara que sigui inevitable l'ensorrament d'alguns bancs i firmes comercials, ben dignes de càstig per ses pròpies culpes especulatives.

I mon llibre *Montblanquines*, com està? Desitjo que me'n dieu quelcom relatiu a l'impressió, dibuix de la portada, etc. i no us descuideu d'anar-me enviant els plecs succesius, a mida que sigan impressos. Digueu-me també, d'acort amb l'amic Recasens, si voleu que us enviï algun diner més a compte de l'edició.

En Josep M. Poblet m'indicava en sa lletra darrera, una cosa irrealitzable entre'ls montblanquins de l'Havana, o siga l'organització d'un benefici per a l'Associació Nacionalista. Llevat d'En Folch i jo, no hi ha cap més montblanquí a Cuba que's preocupi de coses patriòtiques; i fins acabo de veure amb desengany que fa deu anys resideix a l'Havana un germà del P. Josep Molné, xicot casat, qui no sols no ha volgut mai donar-se a conèixer dels demés montblanquins residents, sino que ni sisquera s'ha inscrit com a soci al Centre Català, i en cambi hi figura al Foment, societat enemiga de l'ideal nacionalista. Per a reunir l'onça en or donada com a premi als Jocs Florals montblanquins o pel certamen de la coronació de la Mare de Déu de la Serra,¹⁴ ens va costar treballs i disgustos; figureu-vos lo que seria, tractar de reunir una quantitat regular per atre concepte. A més l'aplicació del benefici no fora prou per mourer als catalans de l'Havana i portar-los al teatre.

Com he dit va vindre a visitar-nos el P. Molné, acompanyat del seu germà. És un senyor simpàtic, que'm sembla farà per a viurer a Cuba. A *La Nova Catalunya* hi hem publicat el pròleg d'En Rovira i Virgili, al llibre meu que se'm va quedar l'Editorial Catalana, l'incloc en retall, per si voleu reproduir-lo a la *Nova Conca*.¹⁵

¹⁴ Són les Festes de 1906, els dos delegats de la junta de Festes a Cuba foren el propi Conangla i Ramon Queralt Vinyes. Vegeu, Josep M. PORTA; Gabriel SERRA. «La Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra de Montblanc (1906)». *El centenari de la Coronació canònica de la Mare de Déu de la Serra, patrona de Montblanc (1906-2006): història d'una devoció*. Montblanc, 2006, p. 67-111.

¹⁵ Setmanari editat a Montblanc entre el 1919 i el 1923 fruit de la fusió de les revistes *La Conca de Barberà* i *L'Escut*, després de la mort de Joan Poblet i Teixidor.

Al mateix nombre de la revista, que ja el deureu rebre, hi tinc, entre diverses coses, uns comentaris evolutius cap al separatisme. Ficseus-hi.

I prou per avui, recorts als amics i bon any nou, i una abraçada de vostre afectíssim.

Josep Conangla [Rúbrica]

Observació: El paper de carta porta imprès a la capçalera: «República de Cuba. Cámara de Representantes. Diario de Sesiones.» El text és mecanografiat.

3. Carta que Josep Conangla i Fontanilles envia a Mn. Pau Queralt el 2 de març de 1922

Reverent Pau Queralt.

Molt volgut amic:

Desseguida de rebre vostra darrera carta vaig escriure a l'Antonet, encomanant-li molt que no deixés d'escriure'ns. Sembla que va tindre algun disgust a la finca del senyor Benítez i va determinar-se d'anar-se'n a Santiago de Cuba, utilitzant una presentació i recomanació que de molt avans li tenia fetes per al president del Grup Catalunya, el teu germà de causa, Salvador Carbonell i Puig, un dels catalanistes més fèrvits i dels homes més íntegres de Cuba. Per a millor satisfacció vostra, us inclueixo les cartes de l'Antonet, d'una de les quals deduireu que Guimesa va escriure'm per segona vegada demanant-me la direcció i paradero de l'Anton, però jo vaig abstenir-me de donar-li resposta, seguint instruccions del mateix.

La situació a tota l'Illa, és pèssima, doncs la crisi econòmica es fa sentir a tot arreu. Els pressupostos de l'Estat han sigut rebaixats en un 60% i ni aixís se posen al corrent dels pagos oficials, amb rebaixes de sous per més pega. El comerç va reaccionant un xic, però de manera molt lenta i desmoralitzat com mai. Jo per a veure si puc compensar-me de pèrduas, he decidit fundar una Revista Parlamentària (de la qual he vist, després de concebut el projecte, que hi ha precedents a França i Anglaterra). Dieu-li a en Josep Maria Poblet que us deixi llegir una carta en que li parlo de la significació i caràcter d'aquesta empresa.

Moltes gràcies per la fonya i bona voluntat esmerçades en la publicació de *Montblanquines*. El llibret fa goig, per a la portada hauria preferit l'orla primerament ideada, amb alegories de tipus descrits al llibre. Espero conèixer tots els dats que us tinc demanats sobre l'impressió i en Poblet té l'encàrrec de liquidar el compte, si és necessari.

Adéu. Vós envia una abraçada vostre afectíssim,
Josep Conangla [Rúbrica]

Observació: El paper de carta porta imprès a la part superior: «El Día. Diario de la mañana de información y política. Avenida de Italia, 10. Habana.»

4. Carta que Josep Conangla i Fontanilles envia a Mn. Pau Queralt el 16 de febrer de 1931

La Havana, 16 de febrer 1931

Molt estimat amic Mossen Pau:

El 20 de setembre darrer vaig rebre la vostra carta i tot seguit vaig escriure a Roger¹⁶ i als amics senyor Hill i Carbonell. Ja veureu, pel que aniré dient-vos, que no he descuidat aquest assumpte. Però als pocs dies se'm va declarar novament una afecció cardíaca, que ja va tenir-me molt apurat l'any anterior i aquest motiu m'ha fet abstenir molts quefers i d'entre ells de correspondre a vostre encàrrec. Ara que a força d'injeccions i de repòs, em trovo refet, gràcies a Déu.

Vull informar-vos de les meves gestions. Començaré per dir-vos que em va saber molt greu que la primera notícia del traspàs de l'Anton la tinguèssiu per mediació meva. Jo estava confiat que en Roger us havia ja escrit, quan jo vaig fer-ho al Josep M. No m'explico perquè en Roger deixà de fer-ho tot seguit. És a dir ara si que m'ho explico, puix d'ençà de la pèrdua de l'Anton, jo tampoc he rebut ni quatre lletres de Roger, amb tot i un seguit de telegrams i cartes que li tinc enviats des d'aquella data. Es veu que el xicot no es dóna cap pressa en aquestes coses, encara que en deixar de fer-ho, no li posi cap desconsideració.

Per la carta que us adjunto, de l'amic Hill, vaig saber que aquest us havia escrit. En Salvador Carbonell també em diu cosa semblant en altres cartes d'aquells vols. Més ençà, aprofitant uns viatges que va fer a la regió oriental el meu futur gendre, Rafael Albertí, per negocis comercials, vaig encomanar-li, que s'arrivés a Baiano, i que procurés entrevistar-se amb en Roger i el senyor Hill. Així va fer-ho l'Albertí; va visitar primer al Hill, i amb aquest anaren a la impremta de Roger, qui diu va estar molt amable i content de la visita i va prometre d'escriure'm, també ha deixat de fer això i fins ara no tinc d'ell altres lletres que una afectuosa dedicatòria al peu d'un retrat seu que va donar-li per mi a n'en Rafel. Aquest va portar la impressió que Roger es guanya bé la vida, i que de cap manera vol tornar a Montblanch.

Ja veieu, doncs que he fet tots els possibles per comunicar-me amb Roger, però aquest xicot, per excès de treball o per dessidia, no es ressol a correspondre'm. Tingueu la seguretat, amb tot, que tant l'Hill com Carbonell, m'avissarien de qualsevol contratemps que vostre nebot tingués. Vós conto tot això informativament i sense cap mena de disgust pel silenci de Roger i us prego que no el renyeu per aquets motiu, doncs el xicot es veu que no ho fa per altra cosa que per ésser aquest el seu tarannà.

¹⁶ Es tracta de Roger Queralt Zarate, fill d'Antoni. La seva mare era de Xile però d'ascendència basca; el seu pare l'envia a Montblanc a casa dels familiars per educar-se (col·legi de la Mercè) i treballar d'aprenent a la impremta Requesens fins als 16 anys, quan retornà a Cuba. El progenitor posteriorment li muntà una impremta, que perdé amb la revolució castrista i l'obligà a començar de nou a Miami (EUA), on tingué un comerç de papereria i on morí. A l'illa entrà en política i esdevingué director general d'estadística.

5. Carta que Josep Conangla i Fontanilles envia a Mn. Pau Queralt l'1 de juny de 1931

[L' Havana], 1er. juny 1931

Benvolgut Mossen Pau:

Vós semblarà estrany que reprengui avui l'anterior carta, però les coses han succeït de manera que fins avui no he pogut de fer-ho.

En aqueix entremig se'm va reproduir l'afecció cardíaca i per manament del metge vaig tenir de abstenir-me de treballs i agitacions. Ara em torno a trobar refet i molt hi han contribuït a posar-m'hi els esdeveniments polítics de Catalunya i d'Espanya.¹⁷ Per *L[a] N[ova] C[atalunya]* haureu vist la impressió que ens causaren aquelles coses. A mi, els primers dies, a mida que s'anaven rebent noves cablegràfiques, em feren plorar de joia. Que Déu salvi a nostra pàtria en aquests moments transcendents i que en reeixi venturosa la llibertat de nostres il·lusions ¡tornant a n'En Roger, fa cosa d'un mes i mig que vaig rebre la seva visita a casa. Va tenir de personar-se a l'Havana per a servir de testimoni en un judici de Baiamo. Aquí va estar uns dies, en el transcurs dels quals vaig sermonejar-lo amablement i el vaig recomanar a un magatzem de paper per a que li concedissin crèdit.

En vaig treure l'impressió de que és un excelent xicot, però de poca energia de caràcter. La impremta era a nom del seu pare, però ja li han posada a nom d'ell. Diu que té feina bastant per a guanyar-se bé la vida, després que hagi sortit d'alguns deutes atrassats.

Em va prometre d'escriure'm sovint, i si ell no ho fa, li escriuré jo, renovant-li els meus concells.

Com és que no he rebut vostre setmanari, fa més de tres mesos? De l'instauració de les dues Repúbliques, no n'he vist ni un número.

Vós desitja salut i us envia una afectuosa abraçada, amb records a Josep Maria i demés amics, vostre invariable.

J[osep] Conangla Fontanilles [Rúbrica]

Apartat 973

La Habana

Observació: El paper de carta porta imprès a la capçalera: «República de Cuba. Cámara de Representantes. Diario de Sesiones.» En el mateix paper s'inclou la carta del dia 16 de febrer de 1931.

6. Carta que Josep Conangla i Fontanilles envia a Mn. Pau Queralt el 30 d'abril de 1933

[L' Havana], 30 d'abril 1933

Estimat amic Mossèn Pau:

Rebo Aires de la Conca del 8 i veig el traspàs de vostre pare (que al cel sigui)

M'apresso a testimoniar-vos el meu condol, car ja sabeu que sempre he tingut per la vostra família i per a vós en especial, un bon afecte.

Com és que fa tant de temps no m'heu escrit ni una ratlla?

D'ençà de una carta meva parlant-vos dels negocis d'En Roger, en resposta a preguntes vostres, no he rebut cap lletra de vosaltres i m'estranya. Vós estimaria doncs, que esbargiu els meus dubtes.

¹⁷ Es refereix a la instauració de la Segona República.

Serà que us dóna pena de haver-vos de referir a l'estat polític present de Catalunya, suposant-me addicte als desgavells de la colla d'arribistes mangonejadors de l'Esquerra i del govern de la Generalitat? Si és per això, no tingueu escrúpuls, perquè no em lliga actualment cap connexió o vïncul d'esperit amb aqueixos improvisats i en quan a Macià i Gassol,¹⁸ no en tinc més que presentiments inoblidables, per la manca de consideració que un i altre venen tenint amb el grup o directori del separatisme patriòtic d'Amèrica, en especial de l'Havana, i molt concretament amb mi mateix. Per la meua part ben perdonades, encara que no oblidades els hi tinc aquelles desatencions i precisament per a que no pugui dir-se que el despit o l'enutg ens inspira, d'acord amb el doctor Murillo —que la venia finantçant— he deixat en recès *La Nova Catalunya*. Així endemés evito que ningú no pugui culpar-nos als patriotes d'Amèrica de perturbadors o d'almogàvers. Si poguéssim conversar d'aprop coneixerieu les profundes desilusions que m'han produït els successius esdeveniments dels dos anys últims: tan profundes són aquestes desilusions, que ja no em deixen confiar, avui en el poble català, puix me n'adono amb força pena —des del fons de la consciència— que erem ben pocs els independentistes decidits i que a Catalunya hi dominen les ambicions personals desvergonyides, per damunt dels idealismes de llibertat i decorum nacional. Me'n adono també, amb sentiment, de les intransigències partidaristes dels odis de classes i de la manca de reflexió pietosa que divideix els catalans i que percuteix en cada poble. I em dolen tan a l'ànima aquestes desavinences salvatges, que al capdevall em sembla em faran fer la decisió de no moure'm de Cuba, per crua que sigui la realitat econòmica d'aquest país. Bons amics d'ací i d'enllà insisteixen en que jo m'alliberi de la greu crisi cubana política i econòmica i retorni a Catalunya, però el temor d'haver-me de barrejar a les lluites catalanes, tal volta, segons el lloc que em fessin ocupar a mon retorn, crec que fet i fet em faran decidir a quedar-me a Cuba, per poc que pugui salvar-m'hi. Per a mi seria de gran consol si pogués passar la vellesa a Catalunya, però una vellesa tranquil·la, dedicada només a l'amor familiar i al cultiu de les meves dèries literàries i patriòtiques doctrinals. L'anada de la filla gran amb el seu marit a Barcelona, fou un disgust intens per la meua muller i per mi, i ens feu ilusionar amb el projecte de reunir-nos de nou amb tota la fillada a Catalunya; Però després d'uns mesos de separació i resignació i d'anyorament del sol cubà per la nena comensem a veure que potser serà més prudent i pràctic d'esperar que millorin les coses cubanes i que puguin retornar la filla i el gendre a l'Havana. Tot dependrà del com derivin els assumptes de Cuba en els transkurs de maig, segons sigui l'actitut interventora de l'ambaixador especial de Roosevelt.

Darrerament he publicat en follet una conferència sobre el *Profundo humanitarismo* de Pi i Margall, a través de quines pàgines són jutjats i condemnats indirectament els horribles crims de la tirania que sofreix aquest poble. Vaig enviar-vos un exemplar a la impremta.¹⁹

Endemés, per a contribuir a distreure'm del disgust de la marxa de la filla i amb el propòsit de fer-ne un llibre d'*Antologia poètica catalana contemporània*, he passat uns mesos traduint al castellà, en vers una selecció de poesies catalanes,

¹⁸ El 1956 publica a Mèxic el llibre *Macià: la seva actuació a l'estranger*.

¹⁹ Anys més tard Conangla edita l'obra *Cuba y Pi y Margall, estudio preliminar por J. Conangla Fontanilles seguido de un anexo con todos los artículos y discursos de Pi y Margall en pro de la autonomía y luego de la independencia de Cuba*, 1947.

des de l'Oda d'Aribau fins avui. Per l'índex que us envio veureu que el llibre conté moltes joies desconegudes en castellà, el coneixement i agrupació de les quals pot resultar de força interès pel públic culte de terres americanes de llengua castellana i d'oportunitat evident aquest any centenari de la renaixença literària de nostre idioma.

Si decideixo quedar-me a Cuba, gestionaré la publicació d'aquest llibre immediatament. Per de prompte, en donaré una lectura d'algunes composicions precedides de una conferència al *Lyceum* de l'Havana, dintre de pocs dies (...)

No deixeu de dir-me quelcom.²⁰

Records a Josep Maria i demás companys i rebeu una abraçada de vostre afectíssim

J[osep] Conangla [Rúbrica]

7. Carta que Josep Conangla i Fontanilles envia a Josep M. Requesens Contijoch el 16 d'agost de 1930

La Havana, 16 d'agost 1930.

Volgut amic Josep M. Requesens:

La vostra carta de 19 proppassat és en poder meu, junt amb el recordatori de primera comunió de vostre fill [Ramon] (que tingui molta sort i felicitats), els Goigs de la nostra excelsa Patrona i la Fulla Parroquial. Gràcies per tot i especialment per les impressions que em doneu sobre coses pairals, i pel bon record que teniu per mi, ben recíproc al que també sento per tots vosaltres, coneguts i desconeguts, del nucli que manteni *Aires de la Conca*.²¹ I a propòsit; com és que no me l'envieu directament ¿Sino fos per algun número que en rebo de casa o perquè me'l deixa llegir en Folch, moltes setmanes perdria la comunicació espiritual amb vosaltres. Si teniu medi de servir-me el periòdic a nom meu o —per despistar— a nom de *Revista Parlamentaria de Cuba*. Apartat de correus 973, Havana. Com a canvi de *La Nova Catalunya*, vós estimaré que ho féu, o bé envieu-me'l per subscripció al meu company Pere Pons, amb qui veig heu fet amistat, i molt em plau de saber-ho.

I ara tinc que expressar-vos el meu sentit condol, molt coral, per la pèrdua soptada de l'Antoni, vostre oncle i molt volgut amic i company meu d'infància i col·legi. Res no he volgut dir-vos fins avui, d'aquesta desgràcia, perquè així va indicar-m'ho l'amic Hill, com podreu veure per les cartes adjuntes. Jo vaig tornar a escriure a Roger, fa pocs dies, però encara no n'he tingut resposta. No dubto que el vostre nebot sabrà afiançar-se, per les excelents qualitats que de petit, li són característiques. Qui ens hauria de dir, quan us determinàreu a escriure'm, que tot just feia sis dies del traspàs de l'Antonet!

Al seu degut temps, vaig enterar-me, però sense detalls, de les malifetes que el sicari militar de la dictadura a Montblanch, va inferir a vostre oncle Mossen Pau,

²⁰ El volum no veuria la llum a l'Havana fins el 1941 amb el títol *El Alma de Cataluña: antología poética catalana contemporánea. Traducciones en verso castellano por J. Conangla Fontanilles*.

²¹ La revista *Aires de la Conca* es publicà a Montblanc del 1925 al 1936.

per mi un disgust íntim, que jo, indirectament, hagués estat motiu d'aquells tresbalsos. D'aleshores ençà no vaig enviar res més a Mossen Pau ni a cap altre amic de la vila, per evitar-los-hi compromisos.

No estranyeu que *L[a] N[ova] C[atalunya]*, tipogràficament, deixi molt que desitjar. En l'adhesió que vaig fer a l'homenatge Fabra ho deia amb franca i patriòtica amistat. Careixem de linotipistes catalans, i fins ara, fa uns dos anys i mig, les impremtes d'aquí, no es decidiren per a portar l'accentuació necessària. Jo mateix —ho confesso— fa sols uns cinc anys, poso tota la cura possible en escriure degudament el català i m'avergonyeixo de les incorreccions de la meua redacció anterior. M'aconsola, en canvi que a través dels meus escrits catalans, especialment els polítics —estèssi o no d'acord amb les exigències gramaticals modernes—, sempre s'hi pot trobar qualcom d'emotiu, espiritual i ideològic que respon a dèries superiors a les simplement literàries. La vàlua dels periòdics catalanistes d'Amèrica i especialment de *L[a] N[ova] C[atalunya]*, no seria just de medir-la per les seves faltes ortogràfiques anteriors, avui més reduïdes, sino per altres virtuts i qualitats ben dignes d'atenció, de ben profitosa transcendència pels interessos essencials de Catalunya entre els catalans aquí residents i també entre els intel·lectuals i patriòtes cubans. Les campanyes que *L[a] N[ova] C[atalunya]* i el Centre Català han fet durant 25 anys, en un i altre sentit, són insuperables, i jo que afirmant-ho, perquè ningú no ho sap millor que jo, puix que d'elles m'ha correspost la íntima joia d'haver-ne estat iniciador i mantenedor conseqüent a la vegada.

Hi tinc massa amor, esforços i sacrificis de tota mena generosa esmersats en aquesta revista (que segueixo fent-la, encara que no apareixi avui com a director, degut al càrrec oficial que tinc al Congrés de Cuba) per a que em puguin ésser indiferents els judicis dels amics absents desconixedors del cúmul de dificultats successives que requereix amor vencent per mantenir la continuació de *L[a] N[ova] C[atalunya]*. Si reflexioneu un xic sobre aquestos esforços, no dubto que atenuareu les negligències normístiques anteriors i perdonareu alguna falta gramatical de que pugui adoleixer, encara *L[a] N[ova] C[atalunya]*.

I vet aquí que sense adonar-me'n m'ha passat el temps de que podia disposar per dedicar-vos una estona, i vaig a fer punt i no sense pregar-vos una salutació a vostra respectable mare i un abràs ben afectuós, ben germanical a Mossèn Pau, a qui prego que rebí aquesta [carta] com si li fos directament dirigida.

I amb records amistosos pel Sr. Talavera²² i demés redactors, em plau reiterar-me, vostre afectíssim

J[osep] Conangla i Fontanilles [Rúbrica]

²² És Albert Talavera Sabater, advocat nat a Sarral el 1889; el 1931 fou alcalde de Montblanc, i el 1936, comissari de la Generalitat de Catalunya a Tarragona.

Dades del treball

Rebuda: febrer 2010

Valoració: Dr. Xavier Ferré Trill (URV)

Acceptació: març 2010